

інше. Професійна самосвідомість є, таким чином, відображенням об'єктивних та суб'єктивних моментів процесу становлення професіонала, таких як система підготовки спеціаліста, її якість і ефективність, інтенсивність настанови на професійну діяльність, ступінь включеності студентів до навчального процесу, успішність практичної діяльності та ін.

Література:

- Гинзбург М.Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема // Вопросы психологии . - 1998.-№2.- с. 19-27.
2. Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание. / И.С. Кон – М.: Политиздат, 1985. – 244 с.
3. Кон И.С. Психология старшеклассника. / И.С. Кон -М., 1980. – 192 с.
4. Пряжников М. Особиста професійна перспектива. // Психолог. – 2004.- №16. – с. 6-8.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека: Пер. с англ. / К. Роджер – М.: Изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.
6. Сафин В.Ф., Ников Г.П. Психологический аспект самоопределения // Психолог, - 1984. - №3. – с. 11-18.
7. Фельдштейн Д. И. Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности: Избранные труды / Д. И. Фельдштейн. – 2-е изд. – М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2004. – С. 94-124.
8. Столин В. В. Познание себя и отношение к себе в структуре самосознания личности. Автореф. ... дис. докт. психол. наук. - М., 1985.- 37 с.
9. Столин В. В. Самосознание личности. / В.В. Столин - М.: Изд-во МГУ, 1983.-288 с.

Статтю присвячено проблемам професійного самовизначення молодого людини на етапі навчання у ВНЗ. Розглянуто взаємодію колективності та індивідуальності. Проаналізовано процес професійного самовизначення у контексті особистісного та соціального самовизначення.

Ключові слова: самовизначення, індивідуальність, професійне становлення, особистість.

Статья посвящена проблеме профессионального самоопределения молодого человека на этапе обучения в ВУЗ. Рассмотрено взаимодействие коллективности и индивидуальности. Проанализирован процесс профессионального самоопределения в контексте личностного и социального самоопределения.

Ключевые слова: самоопределение, индивидуальность, профессиональное становление, личность.

The article is devoted the problem of professional self-determination of young man on the stage of teaching in INSTITUTE of higher. Co-operation of collectivity and individuality is considered. The process of professional self-determination is analysed in the context of personality and social self-determination.

Keywords: self-determination, individuality, professional becoming, personality.

УДК 378-057.87:36

**В. Ю. Лєсовий
м. Вінниця, Україна**

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ВНЗ

Постановка проблеми. Проблема прискорення адаптації студентів до навчання в наш час набуває провідного значення. Оптимізація адаптаційного процесу першокурсників розглядається як важливий резерв інтенсифікації та підвищення ефективності навчального процесу. Виникає необхідність у визначенні основних чинників, що впливають на адаптацію першокурсників у ВНЗ.

Варто зазначити, що зарубіжні та вітчизняні дослідники вважають мотивацію одним із найважливіших факторів, що впливають на адаптацію студентів. Тому розуміння сутності мотивації, знання і використання закономірностей та механізмів впливу на неї є запорукою поліпшення та пришвидшення адаптаційного процесу.

Аналіз попередніх досліджень. Аналіз науково-педагогічної літератури останніх років показує, що мотивація навчальної діяльності привертає увагу багатьох науковців. Зокрема, дослідженню мотиваційних механізмів адаптації присвячені роботи А. Реана, С. Розума, в

яких мотивація навчальної діяльності розглядається як важливий резерв, який за сприятливих умов може компенсувати деякі недоліки шкільної підготовки. Роль мотивації у процесі адаптації першокурсників досліджували А. Кудашев, А. Баранов, Г. Безюльова, П. Якобсон, С. Занюк, М. Алексеева, Х. Хекхаузен та інші. Хоча вище зазначені дослідники трактують по-різному і поняття адаптації, і поняття мотивації, проте всі вони погоджуються з провідною роллю мотивації навчальної діяльності у процесі адаптації студентів-першокурсників.

Мета статті – узагальнити та систематизувати зміст поняття адаптації і мотивації навчальної діяльності та дослідити її вплив на адаптаційний процес студентів-першокурсників ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Термін «адаптація» відноситься до загальнонаукових понять. Поняття такого роду зароджуються на межі наук, в точках дотику різних галузей знань або навіть в окремих дисциплінах з подальшою їх екстраполяцією на інші сфери природничих, технічних та суспільних наук. Величезний інтерес з боку дослідників, що представляють різноманітні галузі до проблеми адаптації, призводить до її всебічного вивчення, що, в свою чергу породжує, різноманітність дефініцій та підходів до її дослідження.

А. Реан зазначає, що визначення адаптації достатньо різноманітні та суперечливі, різні дефініції роблять акцент на різних сторонах досліджуваного явища [7, с.11].

У науково-педагогічній літературі адаптація розглядається як фізіологічне явище, стан, процес, властивість, динамічна освіта, результат цього процесу (адаптованість).

В нашому дослідженні ми за основу приймемо наступне означення адаптації: адаптація це своєрідний природний баланс активності та пасивності, динаміки та стабільності, відкритості та замкненості, сталості та змінності, який дає змогу людині ефективно задовольняти свої потреби у мінливому зовнішньому середовищі.

Раніше вважалося, що процес адаптації студентів до навчання починається зі вступом до ВНЗ. Проте в наукових публікаціях останніх років і, зокрема, у роботі [2, с.13], доводиться, що адаптація до навчання у вищій школі розпочинається з формування життєвих планів, пов'язаних з майбутнім навчанням, інтенсифікацією підготовки до конкурсного відбору, і як результат - створення передумов для успішного навчання; формування ідеальних уявлень про майбутню навчальну діяльність, самостійне проживання на відстані від батьків.

Отже момент взаємодії особистості та середовища виникає значно раніше, а це говорить про те, що адаптивна ситуація стосовно адаптації першокурсників у ВНЗ бере свій початок ще в старших класах. І саме на цьому етапі визначальну роль відіграють мотиви навчальної діяльності.

Мотивація як провідний чинник адаптації людини представляє винятковий інтерес для педагогів-науковців та батьків. Мотиви спонукають до дії, до виконання чи до досягнення певного результату. Слід зазначити, що за об'єктивно абсолютно однаковими вчинками студентів або абітурієнтів можуть стояти зовсім різні причини, тобто спонукальні джерела цих дій, а це говорить про те, що їх мотивація абсолютно різна.

Вперше термін «мотивація» використав А. Шопенгауер у своїй роботі «Чотири принципи достатньої причини» (1900-1910). З цього часу проблема мотивації викликає бурхливі дискусії у наукових колах, що призводить до великої кількості її трактувань, а це, в свою чергу, часто ускладнює її одноставне розуміння.

Зокрема, Н. Пряжников в загальному описує мотивацію як широке коло явищ, що спонукають людину до діяльності [5, с.7].

Американський дослідник Л. Декерс розуміє мотивацію як «спонукування до пізнання, відчуття та діяльності» [3, с.11].

У нашому дослідженні під мотивацією ми будемо розуміти «сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості: це всі мотиви, потреби, стимули, ситуативні чинники, які спонукають поведінку людини» [4, с.7].

Мотивація навчання як діяльності, свідомо здійснюваною людиною, є результатом як обробки тих впливів, які він отримує з сімейного та широкого соціального середовища, а

також створення свідомого чи малосвідомого відношення до цих впливів, пов'язаного з особливостями життєвих настанов, устремлінь та інтересів людини П. Якобсон виділяє три досить різних типи мотивації навчання.

Перший тип – це, умовно кажучи, негативна мотивація. Для неї притаманні спонукання студентів, що викликані усвідомленням незручностей та неприємностей, які можуть виникнути, якщо вони не будуть навчатися. Наприклад, це незручності пов'язані з постійними нагадуваннями, доганами, погрозами батьків та оточуючих про необхідність отримання освіти. В даному випадку мотивація навчання знаходиться поза зоною самого процесу навчання.

Другий тип – мотивація пов'язана з мотивами, що закладені також поза зоною процесу навчання, проте, на відміну від першого випадку носить позитивний характер. Позитивна мотивація в залежності від мотивів має дві форми: перша - це мотивація пов'язана з громадянською та моральною мотивацією студентів, з їхніми життєвими перспективами, а друга форма мотивації визначається не широким соціальними, а вузькоособистісними мотивами (наприклад, навчання сприймається як шлях до фінансового достатку).

Третій тип – мотивація закладена в самому процесі навчальної діяльності. В даному випадку спонукає до навчання, опанування певними знаннями, уміннями та навичками сам процес отримання знань [6, с.329].

Слід зазначити, що ці три типи мотивації, як і типи темпераменту людини, ніколи не існують так би мовити «у чистому вигляді». На практиці вони перетинаються і утворюють індивідуальну систему мотивів навчання для кожного студента.

Виникають запитання, яким чином інтенсивність мотивації впливає на якість діяльності та чи однакова інтенсивність мотивації необхідна для вирішення складної та простої задачі. Відповідь на це дають два закони, відкриті американськими психологами Р. Єрксом та Д. Додсоном.

Згідно з першим законом, внаслідок збільшення інтенсивності мотивації якість діяльності спочатку збільшується, а потім після проходження точки найвищих показників успішності діяльності (оптимуму мотивації) поступово зменшується (рис.1).

Другий закон стверджує, що чим складніша для суб'єкта діяльність, тим більш низький рівень мотивації для неї оптимальний (рис.2).

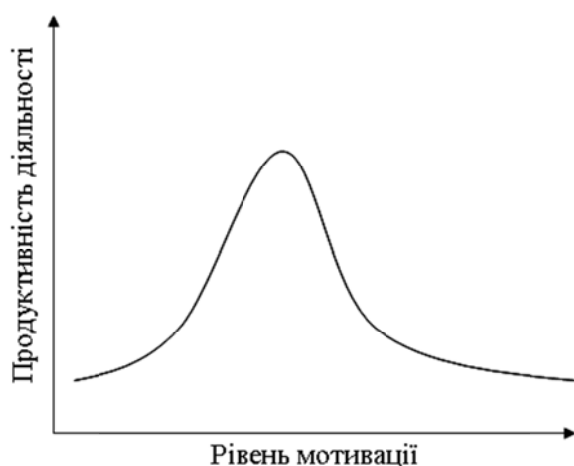

Рис.1.

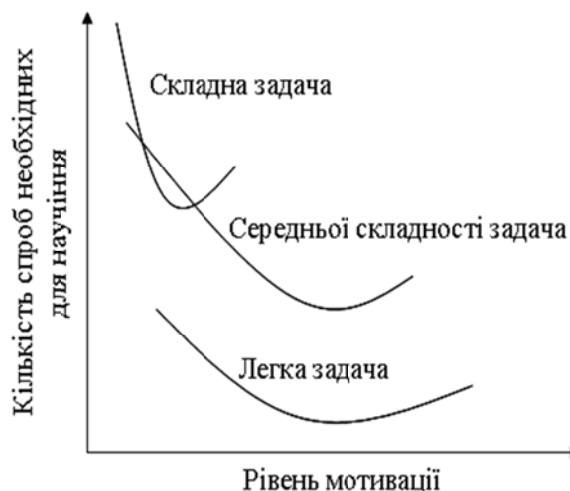

Рис.2.

Але слід враховувати, що другий закон не поширюється на пізнавальну мотивацію: постійне збільшення сили пізнавальної мотивації не призводить до зниження результативності навчальної діяльності.

А. Реан схиляється до думки, що мотиваційна сфера особистості відіграє одну з важливих (хоча і не єдину) ролей протягом усього процесу адаптації. Це пов'язано перш за все з тим, що провідні мотиви виконують роль спонукальної сили, яка скеровує діяльність,

активність особистості, і яка протікає у зовнішньому предметному та соціальному середовищі, а також має нерозривну з нею внутрішню емоційно-змістову сторону [7, с.83].

На важливості впливу мотивації навчальної діяльності на адаптаційний процес студентів ВНЗ наголошують й інші учені: В. Седін, Є. Леонова [8], А. Белоусов, А. Маслова [1]. У своїх роботах вони зазначають, що ефективний та успішний адаптаційний процес відбувається лише за умови професійно побудованого контролю за мотиваційною сферою студентів, що, в свою чергу, вимагає глибокого аналізу мотивів навчання студента.

Таким чином дослідження, проведені педагогами і психологами у ВНЗ, показують, що сильні та слабкі студенти-першокурсники відрізняються зовсім не рівнем інтелекту, а саме розвитком в них мотивації початкової діяльності.

Висновок. Мотивація навчальної діяльності є провідним чинником адаптації студентів-першокурсників. Потреба у контролі та своєчасній корекції мотиваційної сфери студентів лягає на плечі викладачів, яким, в свою чергу, для ефективної діяльності необхідно вже на перших заняттях провести глибокий індивідуальний аналіз мотивів для кожного студента, щоб з урахуванням його особливостей та особливостей навчального процесу конкретного ВНЗ стимулювати та мотивувати навчальну діяльність, дозволити поліпшити та інтенсифікувати адаптаційний процес першокурсників та знизити кількість дезадаптованих студентів.

Література:

1. Белоусов А. И. Особенности адаптации первокурсников СГАУ в условиях применения компьютерных технологий обучения / А. И. Белоусов, А. Г. Маслова // Вестник Самарского государственного аэрокосмического университета. – 2009. - №3(19). - С. 279-291
2. Браун Т.П. Адаптация студентов к обучению в вузе в условиях оптимизации образовательной среды : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования (педагогические науки)» / Т.П. Браун. – Санкт-Петербург, 2007. – 21с.
3. Дэкерс Ламберт Мотивация: теория и практика: расш.курс / Дэкерс Ламберт; [пер. с англ. Кралечкин Д.Ю., Переяславцева Л.Е., Трепалина Ю.А.].-М.:ГроссМедиа, 2007. – 640с.
4. Занюк С. С. Психология мотивации: Навч. Посібник / Занюк С. С. – К.: Либідь, 2002. – 304с.
5. Пряхников Н. С. Мотивация трудовой деятельности: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Пряхников Н.С.. - М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 368с.
6. Рапацевич Е.С. Педагогика. Современная энциклопедия / Е.С. Рапацевич; под общ. ред. А.П. Астахова. – Минск : Современная школа, 2010. – 720 с.
7. Реан А. А. Психология адаптации личности / Реан А. А., Кудашев А. Р., Баранов А. А. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 479 с.
8. Седин В.И. Адаптация студента к обучению в вузе: психологические аспекты / В. И. Седин, Е. В. Леонова // Высшее образование в России. – 2009. - №7. - С. 83-89.

У статті узагальнено та систематизовано зміст поняття адаптації і мотивації навчальної діяльності та досліджено її вплив на адаптаційний процес студентів-першокурсників ВНЗ.

Ключові слова: адаптація, мотивація, мотивація навчальної діяльності.

В статье обобщена и систематизирована суть понятия адаптация и мотивация учебной деятельности и изучено ее влияние на адаптационный процесс студентов-первокурсников вуза.

In the article generalized and systematized essence of concept adaptation and motivation of educational activity and its influence is studied on the adaptation process of high school students.